

Cezary Obracht-Prondzyński, Tomasz Rembalski

Noty wydawnicze

Acta Cassubiana 13, 428-456

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Cezary Obracht-Prondzyński
Tomasz Rembalski**

Noty wydawnicze

Zenon Romanow, *Krajniacy Złotowscy w Polsce Ludowej w latach 1945–1975*, Słupsk 2010, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 284

Pierwsza w literaturze historycznej monografia społeczności Krajniaków Złotowskich i ich sytuacji w pierwszych dekadach PRL-u. Autor rozpoczyna jednak od zarysowania kontekstu historycznego, czyli omówienia sytuacji Krajniaków w państwie niemieckim (w latach 1918–1945). Następnie przechodzi do omówienia pierwszych miesięcy po zakończeniu wojny (rozdział ma wymowny tytuł: *Od nadziei do rozczarowania*). Zwraca tu uwagę na dramatyczne problemy bezpieczeństwa, na przebieg weryfikacji narodowościowej, funkcjonowanie obozu pracy w Złotowie, stosunki między Krajniakami a ludnością napływową i wreszcie na kształtowanie się polityki władz komunistycznych wobec ludności rodzimej. Kolejny rozdział poświęcony został okresowi stalinowskiemu i jego skutkom. Wreszcie rozdział czwarty zawiera opis wydarzeń i procesów między Polskim Październikiem '56 a rokiem 1975. W książce zamieszczono kilka zdjęć archiwalnych, bibliografię, indeks osobowy, a przede wszystkim bogaty aneks źródłowy.

„Studia Pelplińskie”, t. XLII, Wydanie Specjalne, Pelplin 2010, wyd. Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Pelplińskiej, ss. 428

Ten specjalny numer został dedykowany wybitnemu pelplińskiemu historykowi, ks. prof. Anastazemu Nadolnemu, stąd też otwierają go teksty poświęcone drodze życiowej i naukowej Jubilata (tom ukazał się z okazji 50-lecia święceń kapłańskich). Znalazła się tu także bibliografia prac prof. Nadolnego. Wśród 26 artykułów naukowych zamieszczonych w tym tomie warto przywołać choćby kilka: J. Kowalkowski, *Spisy pochowanych w kościele klasztornym franciszkanów reformatów w Wejherowie*, J. Sziling, *Z działalności duszpasterskiej administratora apostolskiego diecezji chełmińskiej w latach okupacji niemieckiej (1939–1945)*, ks. J. Walkusz, *Obraz międzywojennego Kościoła na Pomorzu Nadwiślańskim w świetle relacji „ad limina apostolorum” biskupa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego*.

***Rumia w różnej perspektywie*, red. Jan Drwał, Rumia 2010, wyd. Rada Miejska Rumi, ss. 53**

Książka zawiera materiały z panelu dyskusyjnego, który odbył się we wrześniu 2009 r. z okazji 55-lecia praw miejskich. Znalazły się tu teksty kilku głosów wprowadzających (m.in. E. Wittbrodt, *Rumia w perspektywie europejskiej*, E. Rogala-Kończak, *Rumia w przyszłości*, C. Obracht-Prondzyński, *Rumia w perspektywie kaszubskiej*) oraz zapis dyskusji wywołanej tymi wystąpieniami.

Leon Młyński, *V wieków Załakowa*, Sierakowice 2010, wyd. Gmina Sierakowice, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Oddział w Sierakowicach, ss. 148

Wznowienie jednej z pierwszych monografii wiejskich, wydanej przez ZK-P w 1967 r. Przedślowie napisał wnuk autora – prof. Piotr Nowiński. On też, wraz z Andrzejem Dworzaczkim, dołożył ostatnią część książki: *Posłowie – VI wiek Załakowa*, czyli skrótowy opis dziejów wsi od okresu międzywojennego, przez lata wojny, lata PRL, aż po okres po 1989 r. (tu też znalazło się sporo ilustracji, także kolorowych). Ten dodatek jest o tyle uzasadniony, że w wersji pierwotnej w książce L. Młyńskiego były tylko trzy części: panowanie krzyżackie, okres Rzeczypospolitej szlacheckiej i czasu rozbiorów. Zamieszczono tu także bibliografię i wykaz źródeł.

***Z dziejów Sztumu i okolic*, cz. VI, red. Andrzej Lubiński, Sztum 2010, wyd. Towarzystwo Miłośników Ziemi Sztumskiej, ss. 135**

Kolejny tom serii wydawanej przez TMZS. Wśród dziesięciu zamieszczonych tu tekstów uwagę zwracają wspomnienia Franciszka Wojciechowskiego z lat 1933–1933 oraz wspomnienia Ignacego Górzyńskiego z Warmii i pracy w Komitecie Plebiscytowym w Malborku. Z innych warto przywołać Przemysława Szczuchniaka, *Polityka narodowościowa władz polskich wobec ludności rodzimej Powiśla po 1948 r.* Jest też ciekawy materiał dotyczący odsłonięcia Pomnika Wdzięczności w Sztumie w 1956 r. oraz wystąpienie posła Floriana Wichlacza z tej okazji.

Ewa Czerniakowska, *Obchody 100. rocznicy Juliusza Słowackiego na Pomorzu w 1909 roku*, Gdańsk-Pruszcz Gdański 2010, Wydawnictwo JASNE, ss. 32

Niewielka broszura dokumentująca ważne wydarzenie dla społeczności polskiej Pomorza, jakim były obchody rocznicy J. Słowackiego. Autorka, korzystając głównie z prasy pomorskiej, przedstawia inicjatywy i przedsięwzięcia w poszczególnych miejscowościach w ówczesnych Prusach Zachodnich. Reprodukuje też jako ilustracje niektóre artykuły i notatki prasowe.

Nicole Dołowy-Rybińska, *Les Kaschoubes de Poméranie*, Crozon 2010, Éditions ARMELINE, ss. 194

Tekstów o Kaszubach w językach angielskim czy niemieckim było do tej pory sporo. Brakowało niemal zupełnie tekstów po francusku. Dlatego bardzo dobrze się stało, że ukazała się ta pozycja (w serii, w której wcześniej ukazały się m.in. tomy poświęcone Łużyczanom, Karaimom, Żmudzinom, Pomakom...). Książka (która ma zresztą także swoją wersję polską) składa się z jedenastu rozdziałów, prezentujących m.in. liczebność Kaszubów, ich historię, dylematy tożsamości, ruch kaszubski, literaturę, język, instytucje kaszubskie etc. Jednym słowem – wiedza o Kaszubach w pigułce. Do tego włączono nieco kolorowych i czarno-białych ilustracji, podstawową bibliografię i wybrane nazwy miejscowości po kaszubsku, polsku i niemiecku.

***Pomorze wczoraj – dziś – jutro. Miasta i miasteczka pomorskie. Pommern – Gestern – Heute – Morgen. Pommersche Städte und Städtchen*, red. Arleta Majewska, Stargard – Pruszcz Gdański 2010, wyd. Muzeum w Stargardzie, ss. 390**

Polsko-niemiecka publikacja poświęcona miastom pomorskim. Z dziewiętnastu zamieszczonych tu artykułów warto choćby przywołać: Beata Wywrot-Wyszkowska, *Średniowieczne i wczesnonowoczesne urzędy wodociągowe w Kołobrzegu*, Barbara Ochendowska-Grzelak, *Zmiany w krajobrazie miast pomorskich i próby jego ochrony*, Wojciech Grobelki, *Militarne dzieje Koszalina od średniowiecza do 1945 roku*, czy też Adam Szymki, *Trauma miast i miasteczek Pomorza 1939–1961*. Na osobną uwagę zasługuje tekst prof. Tadeusza Białeckiego: *Wspomnienia z moich wędrówek po Pomorzu Zachodnim w latach 1956–1960*.

***Druga Rzeczpospolita z morzem w tle. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Romanowi Wapińskiemu*, red. Andrzej Drzewiecki, Eugeniusz Koko, Gdańsk-Gdynia 2010, wyd. Uniwersytet Gdański, Dowództwo Marynarki Wojennej RP, ss. 386**

W pierwszej części znalazło się kilkanaście tekstów – referatów i wspomnień – poświęconych prof. Wapińskiemu (m.in. J. Borzyszkowskiego, *Pomorskie badania Profesora Romana Wapińskiego i Jego związki z ruchem kaszubsko-pomorskim*). Zamieszczono tu także bibliografię prac Profesora. Druga część książki pt. *W klimacie problematyki morskiej i pomorskiej* zawiera dwanaście tekstów, m.in. P. Hausera, *Niemcy wobec perspektywy utraty Prus Zachodnich w okresie październik 1918 – czerwiec 1919*, czy też M. Stażewskiego, *Powrót Polski na Pomorze a przemiany ludnościowe*. W trzeciej części znalazło się kilka tekstów pod zbiorczym tytułem *Wobec wyzwań niepodległości*.

***Działalność narodowa Polaków na północnym pograniczu polsko-niemieckim w dwudziestoleciu międzywojennym*, red. Zenon Romanow, Bytów-Pruszcz Gdański 2010, wyd. Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, ss. 249**

W 2009 r. przypadła 80. rocznica powstania polskich szkół mniejszościowych w Niemczech. Z tej okazji odbyła się konferencja naukowa w bytowskim muzeum. W tomie zawierającym materiały pokonferencyjne znalazło się szesnaście artykułów, z których kilka wprost dotyczyło terenów Pomorza, np. L. Bończa-Bystrzycki, *Rola duchowieństwa polskiego w działalności narodowej na ziemi bytowskiej w latach 1919–1939*; J. Kopydłowski, *Szkolnictwo polskie w powiecie bytowskim w dwudziestoleciu międzywojennym*; M. Kwaśkiewicz, *Starania Kaszubów bytowskich o polską szkołę w świetle relacji z podróży do Niemiec Józefa Kisielewskiego*; T. Rembalski, *Cysewscy z Oslawy Dąbrowy. Rodzina – działalność narodowa i oświatowa – wojenne losy* czy też Z. Romanow, *Tradycje Związku Polaków w Niemczech w polityce władz Pomorza Zachodniego w latach 1945–1975*. Artykułom towarzyszą dość liczne ilustracje oraz reprodukcje dokumentów.

Jarosław Ślęzak, *Instytucjonalizacja życia imigracyjnego w przestrzeni lokalnej Gdańska*, Toruń 2010, wyd. Europejskie Centrum Edukacyjne, ss. 484

Książka składa się z czterech rozdziałów. Najpierw autor omawia kontekst prawny ruchów migracyjnych. Następnie przechodzi do dziedzictwa migracji w Gdańsku, sięgając od czasów średniowiecza aż po sytuację po 1945 r. Najważniejsze są dwa następne rozdziały: pierwszy z nich traktuje o instytucjach zajmujących się ruchami migracyjnymi (Urząd Wojewódzki, Straż Graniczna, fundacje, pomoc społeczna, PCK, Caritas etc.), a drugi omawia „specyfikę adaptacyjną i integracyjną imigrantów w Gdańsku od roku 1989”. Jest też obszerna bibliografia.

„Acta Cassubiana”, t. 12, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 502

W kolejnym tomie rocznika naukowego Instytutu Kaszubskiego spośród jedenastu artykułów z działu pierwszego wyróżnić można Milosza Řeznika (Chemnitz) o młodokaszubskich przedstawieniach Świętopelka Wielkiego i Mestwina II, Daniela Kalinowskiego o *Ścinaniu kani* Jana Rompskiego, Zygmunta Szultki o modlitwie *Ojcie nasz* ze Szczenurza czy też Tomasza Derlatki (Lipsk) o podobieństwach typologicznych największych dzieł literackich kaszubskich i łuzycyckich. W drugim dziale *Pomorskie syntezy i refleksje uczonych* znalazły się dwa ciekawe i ważne teksty: abpa Henryka Muszyńskiego, *Moje kaszubskie korzenie* oraz prof. Ulricha Drechsela (Gryfia): *Moja droga do Polski – migawki z pięciu dziesięcioleci*. W części źródłowej J. Borzyszkowski opublikował unikatowy dokument dotyczący Kaszubów z 1942 r., a ponadto dwa teksty z początków Zrzeszenia Kaszubskiego, autorstwa Lecha Bądkowskiego i Józefa Osowickiego.

Kolejne dwa działy to liczne recenzje oraz kronika naukowa. Tom kończą *Pro memoria*, poświęcone m.in. biskupom Andrzejowi Śliwińskiemu i Marianowi Przykuckiemu, pisarzowi Zbigniewowi Żakiewiczowi czy też historyczce Hannie Domańskiej.

W.F. Zernecke, *Cały Gdańsk za dwadzieścia srebrnych groszy. Najnowszy przewodnik o Gdańsku i jego okolicy. Alfabetycznie ułożony opis wszystkiego, co w Gdańsku i okolicy jest godne uwagi lub w jakikolwiek sposób interesujące. Wraz z dodatkiem: Trzy dni w Gdańsku i okolicy, Napisał...* [1843], tłum. i komentarze A.M. Masłowski, R.M. Kowald, Gdańsk 2010, wyd. Yellow Factory

Tłumaczenie bardzo ciekawego dokumentu z połowy XIX wieku. Oprócz przedmowy i wstępu oraz szkicu biograficznego o autorze książkę wypełniają dwa tytułowe teksty, będące właściwie skrzyżowaniem przewodnika i swego rodzaju bedekera gdańskiego. Wydawca zadbał o liczne objaśniające przypisy, ilustracje, konkordancję nazw ulic oraz indeks osobowy.

Magdalena Niedzielska, *Cmentarz żydowski, Toruń 2010, wyd. Towarzystwo Miłośników Torunia, ss. 80*

W ostatnich latach sukcesywnie nadrabiane są zaległości w poznaniu, opisanie i upamiętnieniu pomorskich Żydów. Przykładem może być też ta minimonografia cmentarza żydowskiego w Toruniu. Tytuł książki jest jednak nieco mylący, bo oprócz cmentarza opisano tu także samą społeczność toruńskich Żydów oraz synagogę miejską. Co ważne – rzecz cała została udokumentowana licznymi (blisko 70) fotografiami oraz opatrzona przypisami źródłowymi.

***W matni. Kościół na ziemiach polskich w latach II wojny światowej*, pod red. Bartłomieja Noszczaka, Warszawa 2010, Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 269**

Książka ta składa się z czterech części, z której każda ma swojego autora lub autorów. Redaktorem naukowym tomu był prof. Bartłomiej Noszczak. Autorką pierwszej części o życiu religijno-społecznym pod okupacją niemiecką i radziecką jest Małgorzata Krupecka. Część drugą, o represjach wobec Kościoła w okupowanej Polsce przez administrację okupacyjną niemiecką, radziecką, słowacką i litewską, napisał Bartłomiej Noszczak. Michał Kurkiewicz i Monika Plutecka opracowali część o Kościele wobec okupantów i polskiego państwa podziemnego, natomiast ostatnią część o Stolicy Apostolskiej wobec Kościoła w Polsce napisał Michał Barcikowski. Ukazuje zarówno znaną wszystkim politykę nazistowskich Niemiec wobec Kościoła na terenach włączonych do Rzeszy, do GG jak na ziemiach zajętych po 1941 roku; represje państwa sowieckiego po pierwszym

zajęciu ziem wschodniej Polski do 1941 roku, jak i za „drugiego sowieta”. Jednym z najciekawszych fragmentów są jednak części dotyczące chęci wykorzystania do swoich celów, wynarodowienia i zamiany duchownych polskich na „swoich” przez państwo słowackie i litewskie. Bardzo dobrze czytał mi się kolejny rozdział dotyczący Kościola wobec okupantów i polskiego państwa podziemnego autorstwa Michała Kurkiewicza i Moniki Pluteckiej. Jest to bardziej przedstawienie tego właśnie zagadnienia przez studium poszczególnych osobowości z dziejów Kościoła, takich jak bp. Sokołowski, oskarżany o zdradę poprzez utrzymywanie ścisłych kontaktów w Niemcami i współpracę na ich rzecz; bpa Adamskiego, który został potępiony za podpisanie volkslisty; księdza kapelana I. Dywizji im „Tadeusza Kościuszki” o. Wilhelma Kubsza, oblata, o którym autorzy słusznie zauważyli, że jego życiorys to świetny temat na film sensacyjny (przez parę lat po wojnie był również rektorem kościółka księży oblatów w Gdańsku Głównym). Autorzy przedstawiają również księży konspiracyjnych, opiekunów duchownych Armii Krajowej, powstańców warszawskich, konspiracji wileńskiej, a także działających pod okupacją sowiecką. Co chyba najciekawsze i chyba najbardziej wartościowe, autorzy nie opisują tylko ogromnych zalet i bohaterstwa księży, zakonników i sióstr zakonnych, ale i te ciemne strony, jak antysemityzm czy dbanie tylko o swoje interesy.

„Kluka. Biuletyn Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Chojnicach”, 2010, nr 3, ss. 44

Kolejny tom biuletynu dokumentującego działania chojnickich zrzeszeńców. Rozpoczyna go tekst red. Kazimierza Ostrowskiego poświęcony Stefanowi Bieszkowi i jego pieśni *Marsz Zrzeszeniô*. Drugi tekst tegoż autora poświęcony został przedwojennym dziennikarzom chojnickim. Kolejna część ma już charakter kronikarski – *rok w obiektywie* (fotograficzny przegląd najważniejszych wydarzeń). Uzupełnia go sprawozdanie oddziału ZK-P za lata 2007–2010 oraz noty wydawnicze. Znalazł się tu też ciekawy dokument – plan pracy oddziału z... 1963 r., opatrzony komentarzem red. K. Ostrowskiego.

Katarzyna Kluczajd, Andrzej Skowroński, *Toruń jest... jaki? Wizja miasta zależy od Ciebie*, Toruń 2010, wyd. Stowarzyszenie Historyków Sztuki, ss. 320

Dziwna książka wydana z okazji... 777-lecia miasta. Nie jest to monografia, ale też nie przewodnik. Coś jakby bedeker, ale jednocześnie coś więcej... W pierwszej części, zatytułowanej *Wątki tematyczne (trasy)* znalazło się 28 esejów-opowieści i propozycji tras wędrowskich, m.in. *Filmowe wątki, Legendy, duchy, strachy, sensacje...*, *Sławy z Toruniem związane*, *Ulice – nawy ciekawe i dziwaczne*, *Żydzi w Toruniu etc.* W drugiej części są *hasła szczegółowe* w liczbie 154. Co ważne –

niemal każde z nich zostało udokumentowane fotograficznie! A są tu hasła o ulicach, mostach, ludziach, kościołach, cmentarzach, szkołach, gospodach, bibliotekach, parkach etc., etc. W części trzeciej zaś jest tabelaryczne zestawienie dziejów Torunia z rozbiorem na różne sfery życia (polityka, kultura, religia, społeczeństwo...). Są też indeksy, bardzo pomocne przy korzystaniu z tego typu pracy.

Lech Chętnik, Andrzej Lubiński, *Bank Spółdzielczy w Sztumie 1910–2010, Sztum 2010*, wyd. Drukarnia Mirex, ss. 79

Tom łączący w sobie cechy monografii oraz pamiątkowego albumu. Składa się z sześciu rozdziałów ułożonych chronologicznie – od momentu powstania banku aż po współczesność. Całość opiera się na bogatej dokumentacji (co potwierdzają liczne zestawienia i tabele) oraz została opatrzona sporą liczbą zdjęć, często unikatowych i bardzo interesujących. Biorąc pod uwagę, jak ważne dla społeczności polskiej w okresie rozbiorów były banki ludowe, książka ta ma nie tylko walor dokumentacyjny, ale i edukacyjny.

Jerzy Krzyżanowski, Magda Krzyżanowska-Mierzawska, *Historia rodu. Według ojca, według córki*, Warszawa 2010, Wydawnictwo WAB, ss. 782

„Czego nie ma na papierze, co nie zostało opowiedziane i utrwalone, tego nie ma w ogóle” – pisze Magda Krzyżanowska-Mierzawska we wstępie do wyjątkowej historii rodu. A raczej historii dwóch rodów Krzyżanowskich, połączonych małżeństwem współautora z Olgą Krzyżanowską, wieloletnią posłanką i wicemarszałkiem Sejmu, córką generała „Wilka”, komendanta Okręgu Armii Krajowej na Wileńszczyźnie, dowódcy Operacji „Ostra Brama”. Córka i ojciec przedsięwzięli niezwykłą podróż śladami przodków. Rodzina ze Lwowa przeprowadziła się do Gdyni w 1929 roku. Po wojnie z Wilna przyjechała do Gdańska, z wieloma przystankami po drodze: Jaremce, Zakopane, obozy jenieckie, Warszawa, Piaseczno... Na szczęście dla książki, dla Czytelnika i dla historyków jej bohaterowie ratowali dokumenty, fotografie, papiery z biurka po dziadku Jurku, listy babci Jadzi, przede wszystkim zaś opowieści tych, którzy jeszcze są i pamiętają duże i jasne mieszkanie w Gdyni. W opisach rodziny, jej przeprowadzek i życia w poszczególnych regionach kraju wylania się życie w przedwojennej Gdyni, wcześniej autorzy opisują historie rodu w Galicji, udział w I wojnie światowej oraz obronę Lwowa przed Ukraińcami i bolszewikami. Jedną z najciekawszych historii to ta związana z przeprowadzką do nowo budującego się polskiego miasta portowego. Dlaczego? Ponieważ czytelnik nie tylko się dowie, jak pod koniec lat dwudziestych wyglądała Gdynia, jak wyglądało mieszkanie – dla klasy średniej oczywiście, ile kosztował wynajem i utrzymanie rodziny, ale i ile kosztowała sama przeprowadzka z drugiego końca Polski.

Michał Zielke, *Zielkowie z Gowidlina. Bedeker rodzinny*, Józefów k. Legionowa 2010, nakładem autora, ss. 408

Moda na studia rodzinne nie przemija! Oto kolejne z nich, będące przykładem i efektem amatorskich pasji, wytrwałości i ciekawości. Obszerny tom podzielony został na kilka części. W pierwszej autor omawia *okres przedgowidliński* w dziejach rodziny, poszukując głęboko korzeni rodzinnych. W drugiej części przedstawia już okres po osiedleniu rodziny w Gowidlinie (rodzina posiadała tam folwark). Kolejne części przedstawiają już losy różnych odłamów rodziny (linia Marcina, Bazylego i Marcelego). Dla historyków interesująca może być część, w której przywołano postać *bohatera trzech wojen*, czyli Stefana Zielke, powstańca wielkopolskiego, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej i żołnierza września '39. Ostatni rozdział to *ciekawe historie*, a w nim m.in. o tabace, o swataniu, polowaniach itd. Sporo tu ilustracji, po każdym rozdziale jest też bibliografia. W sumie to ciekawy przyczynek do genealogicznego rozpoznania losu kaszubskich rodów.

***Z dziejów kultury Pomorza XVIII–XX wieku*, t. IV, red. Józef Borzyszkowski, Leszek Molendowski, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 316**

Kolejny tom, ukazujący się po każdym seminarium pod tym samym tytułem, które organizują Instytut Kaszubski wspólnie z Uniwersytetem Gdańskim. Tom prezentuje efekty badań młodych oraz już doświadczonych pomorskich naukowców, historyków, etnologów, archeologów. W tomie tym Czytelnik znajdzie tekst o kaszubskich Gochach w świetle XVII- i XVIII-wiecznych inwentarzy autorstwa Mariana Frydy. Bartosz Stachowiak przedstawia tekst o metodologii badań archeologicznych na Pomorzu w drugiej połowie XIX wieku, Łukasz Mielewczyk natomiast prezentuje ciekawe, ale i ciężkie życie pomorskiego gimnazjalisty na przełomie XIX i XX wieku, na podstawie relacji i pamiętników. Tematykę szkolną na Pomorzu kontynuują Zygmunt Wiśniewski artykułem o Radzie Szkolnej Okręgowej w województwie pomorskim w latach 1921–1932 oraz Leszek Molendowski tekstem o dr. Teofilu Zegarskim i jego Gimnazjum Koedukacyjnym w Gdyni-Orłowie. W dalszej części zostały zaprezentowane badania nad kaszubskim morskim rybolóstwem przybrzeżnym w okresie międzywojennym autorstwa Mirosława Kuklika; dzieje rozłamu w Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków na Pomorzu w 1931 roku autorstwa Krzysztofa Kordy. Oskar Myszor przedstawił losy portu gdyńskiego w okresie okupacji niemieckiej, Krzysztof Wirkus natomiast problematykę wyjazdu Kaszubów na Zachód w latach pięćdziesiątych XX wieku, a Krzysztof Sławski lokalne elity polityczne po II wojnie światowej na przykładzie Wejherowa. Publikacja została urozmaicona ciekawymi i rzadko publikowanymi fotografiami oraz dokumentami.

Franciszek Ksawery Okroy, *Dzieje klasztorów norbertańskich w Żukowie, Żukowo 2010, Wydawnictwo ROST, ss. 208*

Wydanie tekstu księdza Okroya z 1951 roku. O samym dziele i jego autorze w przedmowie napisał Eugeniusz Pryczkowski. Natomiast tekst dzieli się, prócz wstępu, na sześć rozdziałów: *Reformacja Lutra i jej wpływ na klasztory; Reforma Rozdrażewskiego; Dzieje klasztorów po reformie; Szkoły klasztorne; Życie w klasztorze oraz Zniesienie klasztoru*. Na końcu są przypisy oraz wykaz źródeł. Szkoda, że wydawca nie zadbał o kilka choćby ilustracji oraz indeks osobowy.

Lidia Potykanowicz-Suda, *Państwo a Kościół katolicki w województwie gdańskim w latach 1945–1970, Warszawa 2010, Wydawnictwo DiG, ss. 387*

Opublikowana niedawno rozprawa doktorska autorki jest pierwszą próbą ukazania relacji między państwem polskim po II wojnie światowej a Kościołem katolickim, w okresie od końca wojny do lat siedemdziesiątych XX wieku. Książka podzielona na cztery ułożone tematycznie rozdziały, w których autorka prezentuje najważniejsze działania administracji państwowej PRL wobec parafii, domów zakonnych oraz władz i instytucji kościelnych w województwie gdańskim. Rozdziały w kolejności prezentują: politykę władz partyjno-państwowych wobec duchowieństwa, laicyzację życia publicznego, a zarazem rywalizację o rząd dusz Państwo – Kościół, wydarzenia nasilające konflikty, takie jak uroczystości kościelne i wizyta prymasa oraz rozdział o zmniejszaniu kościelnego stanu posiadania. Książka ciekawa, tak jak tematyka, a autorka stara się ukazać nie tylko suchą politykę organów państwowych jak Wydziały do Spraw Wyznań czy Służba Bezpieczeństwa, ale także prezentuje dokonania i działalność duszpastersko-misyjną kleru katolickiego w tym województwie. Niestety, publikacja oparta jest na skromnej kwerendzie źródłowej, która zamyka się w czterech archiwach. Pozycja użyteczna, jednak z wieloma brakami.

Igor Hałagida, *NSZZ „Solidarność” Regionu Słupskiego (1980–1990). Tom 1: Szkice do monografii, Gdańsk 2010, wyd. IPN, ss. 148*

Publikacja stanowi pierwsze naukowe opracowanie poświęcone historii słupskiej „Solidarności”, obejmujące lata 1980–1990. Jak zauważa autor we wstępie, dzieje słupskiej „Solidarności” nie znalazły się dotychczas w orbicie szerszego zainteresowania historyków, a jeśli powstały opracowania dotyczące tego zagadnienia (pojedyncze prace magisterskie czy nieduża publikacja autorstwa jednego z działaczy „Solidarności” w Słupsku), są one niewolne od błędów, bądź też opisują jedynie wybrany okres z całej dekady. Książka podzielona jest na cztery rozdziały, które w sposób syntetyczny przedstawiają poszczególne etapy powstania, organizacji i funkcjonowania struktur słupskiej „Solidarności”: rozdział I – *Narodziny*

(lipiec – listopad 1980 r.), rozdział II – *W okresie „karnawału »Solidarności«”* (listopad 1980 r. – 13 grudnia 1981 r.), rozdział III – *Stan wojenny i „normalizacja”* (13 grudnia 1981 r. – październik 1986 r.), rozdział IV – *Odbudowa* (październik 1986 r. – 1990 r.). Publikację uzupełnia wykaz skrótów, indeks osobowy oraz załącznik przedstawiający wybrany materiał ikonograficzny (fotografie, ulotki, dokumenty).

Tomasz Siemiński, „Rajskie ogrody” w ikonosferze wsi kaszubskiej. Synkretyczna forma kultury potocznej, Pruszcz Gdański 2010, Wydawnictwo JASNE, ss. 198

Monografia bytowskiego etnografa, pracującego w Muzeum Zachodnio-Kaszubskim, poświęcona temu, jak wygląda otoczenie domów na wsi kaszubskiej. W dwóch pierwszych rozdziałach, mających charakter teoretyczny, autor omawia ikonosferę jako dziedzinę kultury oraz ideę „rajskiego ogrodu”. Następnie na podstawie badań terenowych przedstawia *sposoby kreacji otoczenia wizualnego na wsi kaszubskiej* oraz poddaje analizie większą ikonografię ogrodową, traktując ją jako swego rodzaju tekst. Analizy podpira licznymi kolorowymi ilustracjami oraz cytatami z wywiadów terenowych (na końcu podaje indeks rozmówców). Pracę kończy obszerna bibliografia.

Maksymilian Grzegorz, Słownik historyczno-geograficzny komturstwa tucholskiego w średniowieczu, Tuchola-Bydgoszcz 2010, wyd. Starostwo Powiatowe w Tucholi, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, ss. 112

Po podobnych słownikach, Ziemi Chojnickiej w granicach komturstwa człuchowskiego (Chojnice 2005) oraz komturstwa gniewskiego i okręgu nowskiego (Pelplin 2008), ukazał się *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa tucholskiego w średniowieczu*, autorstwa bydgoskiego profesora Maksymiliana Grzegorza. To trzecie tego typu opracowanie, będące częścią *Słownika historyczno-geograficznego Pomorza Gdańskiego*. Tucholski słownik składa się ze *Słowa od Wydawcy*, pióra dr. Jerzego Szwanowskiego (s. 7–8), następnie *Wstępu* (s. 9–13), *Schematu hasel* (s. 13–16), *Wykazu skrótów rzeczowych i dokumentacyjnych* (s. 17–20), właściwego *Słownika historyczno-geograficznego komturstwa tucholskiego w średniowieczu* (s. 21–108) oraz *Mapy sieci osadniczej komturstwa tucholskiego* (109–111). Na słownik składa się 118 hasel, ułożonych alfabetycznie informacji o średniowiecznych osadach w komturstwie tucholskim. Jednolity schemat hasel pozwala na łatwe poruszanie się w ich treści. Ich nagłówek stanowi współczesna nazwa geograficzna miejscowości, z ujętymi w nawiasie nazwami źródłowymi. W pełnym hasle wszelkie informacje źródłowe są rozpisane w ośmiu punktach

rzeczowych, przy zachowaniu układu chronologicznego informacji. Pokróćce, w punkcie 1. podano rodzaj osady, jej przynależność polityczną i administracyjną oraz kościelno-administracyjną. W punkcie 2. granice osady; 3. własność, obszar, zaludnienie; 4. prawo lokacyjne i związane z nim przekształcenia; 5. wzmianki o kościołach, kaplicach, parafiach; 6. informacje historyczne o osadzie i jej mieszkańcach, klęskach elementarnych, zniszczeniach, sławnych osobistościach; 7. dane odnoszące się do niewykorzystanych w pracy informacjach źródłowych oraz istotnej literaturze historycznej i 8. zwięzłe wzmianki wynikające z badań archeologicznych. Taki układ książki ułatwia wszelkie porównania, zestawienia itp.

***Tuchola. Od pradziejów do współczesności*, red. Włodzimierz Jastrzębski, Jerzy Szwanowski, Bydgoszcz-Tuchola 2010, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna w Tucholi, Przedsiębiorstwo Marketingowe LOGO, ss. 776**

Najnowsza monografia historyczna Tucholi to owoc pracy ośmiu naukowców pomorskich. Czasy prehistoryczne Tucholi i jej okolic opracował Jacek Woźny, średniowiecza zaś Maksymilian Grzegorz. Okres nowożytny (lata 1466–1815) opracował Andrzej Groth. Losy Tucholi pod zaborem pruskim (1815–1920) opisał Jerzy Szwanowski, w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (1920–1939) Zdzisław Biegański, w latach II wojny światowej (1939–1945) Włodzimierz Jastrzębski. Z kolei okres PRL-u (1945–1989) opracował Tomasz Kawski, a czasy najnowsze, czyli Tucholę w Trzeciej Rzeczypospolitej Jacek Knopek. Książkę poprzedza wstęp, natomiast kończy bibliografia i indeks osobowy, który niewątpliwie ułatwia korzystanie z tej pracy.

Gerard Czaja, *Tajemnice bytowskiej bezpieki. PUBP w Bytowie wobec mniejszości narodowych w latach 1945–1954*, Jastrzębie Zdrój 2010, wyd. Black Unicorn, ss. 322 + 3 nlb

Ciągle niewiele mamy opracowań dotyczących lokalnych struktur aparatu bezpieczeństwa w pierwszych latach powojennych, szczególnie w odniesieniu do tak zróżnicowanych społeczności, jak ta, która mieszkała na Ziemi Bytowskiej. Dlatego dobrze, że ukazała się praca autorstwa bytowskiego historyka-amatora. Składa się ona z sześciu rozdziałów. W pierwszym znalazła się ogólna charakterystyka sytuacji w powiecie bytowskim. Drugi rozdział jest najciekawszy i najważniejszy. Omówiona została w nim struktura i obsada personalna PUBP, innymi słowy jest to opracowanie o „ludziach bezpieki”. Kolejne rozdziały zostały poświęcone polityce wobec ludności niemieckiej i autochtonów, ludności ukraińskiej, innym mniejszościom (bardzo nielicznym na tym terenie) oraz kwestiom kościelnym. Prócz tego w książce zamieszczono bibliografię, obszerny słownik biograficzny funkcjonariuszy bytowskiej bezpieki oraz interesujące dokumenty źródłowe.

Jerzy Henke, *Heinrich von Stephan. Najwybitniejsza postać Ziemi Słupskiej XIX wieku*, Słupsk 2010, wyd. Zarząd Terenów Zieleni Miejskiej i Cmentarzy Komunalnych w Słupsku, ss. 112

Biografia Heinricha von Stephana, jednej z najciekawszych XIX-wiecznych postaci wywodzących się ze Słupska. Jej autor, słupski filatelista z wieloletnim stażem, Jerzy Henke przedstawił życiorys twórcy wielu reform i udogodnień w służbach pocztowych, animatora i prekursora światowej filatelistyki. Praca wzbogacona licznymi wielobarwnymi ilustracjami.

Aleksander Łosiński, *Dzieje parafii Karsin*, [Pelplin] 2010, Wydawnictwo „Bernardinum” Sp. z o.o., ss. 151 + 16 nlb

Obchodzona w 2006 r. setna rocznica wybudowania kościoła w Karsinie stała się przyczynkiem do powstania monografii historycznej jednej z młodszych kaszubskich parafii, której autorem jest miejscowy nauczyciel i dyrektor szkoły Aleksander Łosiński. Podstawę źródłową pracy stanowią materiały przechowywane w karsinim archiwum parafialnym. Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz *Inwentarza Archiwum Parafii Karsin*. W pierwszym rozdziale przedstawiono kalendarium parafialne, w drugim zawarty jest opis kościoła i jego wyposażenia, natomiast w trzecim życie duchowe parafii. Wreszcie czwarty rozdział poświęcony jest biografiiom księży pracujących w Karsinie lub z parafii się wywodzących.

***Pomorskie cmentarze. Wybór źródeł*, red. Lidia Potykanowicz-Suda, Gdańsk 2010, wyd. Archiwum Państwowe w Gdańsku, ss. 56**

W ramach powstającego przy Nadbałtyckim Centrum Kultury w latach 2010–2011 projektu naukowo-badawczego „Nekropolie Pomorza” Archiwum Państwowe w Gdańsku przygotowało broszurę poświęconą źródłom ze swoich zbiorów na temat pomorskich nekropolii. Broszura składa się z przedmowy dyrektora Archiwum Piotra Wierzbickiego, dwóch artykułów: Lidii Potykanowicz-Sudy *Źródła do dziejów cmentarzy pomorskich w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku* oraz Anny Julii Jarzębowskiej i Jolanty Musiał *Źródła do dziejów cmentarzy pomorskich w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku Oddział w Gdyni*. Większą część broszury zajmują monochromatyczne reprodukcje archiwaliów.

Jaromir Szroeder, *Žécé piesnią pisóné. Spiéwôrz biograficzny ksadza Antoniégò Peplinszczégò*, Bytów 2010, wyd. Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, Oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Bytowie, ss. 116

Książka w całości została opublikowana po kaszubsku, a tłumaczenie wykonała Bożena Szymańska-Ugowska. Jak mówi jej podtytuł, jest ona dość oryginalna, bo

nie jest to normalna biografia, lecz „śpiewnik biograficzny”. W kolejnych rozdziałach przedstawiono genealogię rodziny, opisano środowisko lokalne, losy wojenne księdza i jego bliskich, początki twórczości, pobyt w seminarium i pracę duszpasterską. Wiele miejsca poświęcono także twórczości ks. Peplińskiego. Trzeba też podkreślić walor dokumentacyjny pracy: zdjęcia (ze zbiorów Aleksego Peplińskiego, Stanisława Szroedera i Celiny Leszczyńskiej Rubin), wspominki, korespondencja, kopie dokumentów... Dla miłośników kultury kaszubskiej, muzykologów, językoznawców etc. gratką nie byłyby jaką będą załączone na końcu reprodukcje pięknego kolorowego śpiewnika ks. Peplińskiego ze wstępem Stanisława Szroedera, w którym są tak znane pieśni jak: *Porennny wiew, W polu brzoźka stojala...*

***Zachować podcień. Zapisane w krajobrazie i pamięci*, red. Anna Weronika Brzezińska, Joanna Poczobut, Gdańsk-Pruszcz Gdański 2010, Wydawnictwo Jasne, Nadbałtyckie Centrum Kultury, ss. 212**

Książka jest efektem wspólnego projektu etnologów i architektów, zrealizowanego w 2009 r. na terenie Żuław Malborskich. Stąd też, obok artykułów mających charakter wstępny, w pierwszej części zawarto teksty etnologów – łącznie dziewięć, poświęconych lokalnej historii i pamięci, krajobrazowi, produktom regionalnym, problemom zapuszczania korzeni na Żuławach, losom autochtonów, małej architekturze sakralnej. W drugiej natomiast znalazło się drugie tyle artykułów o architekturze i krajobrazie Żuław (m.in. detalom drewnianym w domach żuławskich, architekturze poszczególnych wsi i ich krajobrazowi oraz zabytkom). Temat spowodował, że w książce znalazło się sporo zdjęć i szkiców.

***Toruński Słownik Biograficzny*, red. Krzysztof Mikulski, t. 6, Toruń 2010, wyd. Towarzystwo Miłośników Torunia, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, ss. 215**

Słownik wydawany jest w tzw. systemie holenderskim, a więc w każdym tomie są biogramy od A do Z. W tym tomie są m.in. biogramy tak ważnych dla dziejów Pomorza osób, jak Jan Brejski (1863–1934), działacz z okresu zaboru, a później Wojewoda Pomorski, Czesław Frankiewicz (1886–1933), dyr. gimnazjum w Chełmnie, historyk, autor np. *Historii Pomorza w zarysie*, ks. Stanisław Kujot (1854–1914), najwybitniejszy pomorski historyk doby zaboru, czy także wybitny historyk ks. Alfons Mańkowski (1870–1941) oraz Stanisław Wałęga (1909–2006), nauczyciel i publicysta, autor jednych z pierwszych po wojnie tekstów poświęconych Słowińcom (m.in. na łamach „Zrzeszy Kaszëbskij”).

„Kościerskie Zeszyty Muzealne”, 2010, nr 4, wyd. Muzeum Ziemi Kościerskiej w Kościerzynie, ss. 220

Kolejny numer nowego pisma muzealnego przynosi łącznie dziesięć artykułów i rozpraw, a wśród nich np. Eweliny Urban, *Gospodarka folwarczna w starostwie*

kościerskim w latach 1664–1765, Krzysztofa Gronaua, Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Kościerzynie w latach 1896–1939, czy też Andrzeja Grotha, Registr pogłównego generalnego z 1662 roku z Kościerzyny. Jest też szkic biograficzny o kościerskim rzeźbiarzu Franciszku Greinke.

***Wielcy Kaszubi synowie Ziemi Puckiej*, red. Jadwiga Kirkowska, Wierchucino-Bydgoszcz 2010, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie w Wierchucinie, ss. 140**

Albumowe wydawnictwo dokumentujące działania realizowane przez kaszubskie środowisko w Wierchucinie. Bohaterami tomu są: Jan Drzeżdżon, Stanisław Okoń, Augustyn Necel, Jan Patock, Florian Ceynowa, Alojzy Budzisz, Antoni Abraham, bp. Konstantyn Dominik. Przy każdym z nich jest informacja o odsłonięciu kamienia pamięci, szkic biograficzny, uwagi o twórczości oraz fragmenty twórczości. Należy podkreślić, że całość ukazała się w podwójnej – polskiej i kaszubskiej wersji językowej.

***Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne, t. 3*, red. Anna Spiss, Zofia Szromba-Rysiowa, Wrocław-Kraków 2010, wyd. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, ss. 286**

W kolejnym tomie biografii najwybitniejszych polskich ludoznawców znalazły się szkice poświęcone także osobom związanym z Kaszubami i Pomorzem: Florianowi Ceynowie, Hieronimowi Derdowskiemu i Kazimierzowi Nitschowi. Z innych przywołanych tu osób także np. antropolog Julian Talko-Hryncewicz publikował teksty poświęcone Kaszubom (choć akurat tego biograf nie zaznaczył). Każdy biogram opatrzony jest podstawową bibliografią, a w większości przypadków także fotografią bohatera. Na końcu zamieszczono indeks osobowy.

„Sprawy Narodowościowe. Seria nowa”, 2010, z. 36, Poznań-Warszawa 2010, wyd. Instytut Sławistyki PAN, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, ss. 254

W kolejnym numerze czasopisma poświęconego tematyce etnicznej znalazł się m.in. artykuł N. Dołowy-Rybińskiej pt. *Mniejszości kulturowe i językowe we współczesnym świecie – w stronę animacji kultury*, w którym autorka szeroko odwołuje się do przykładu kaszubskiego. Prócz tego warto zwrócić uwagę na tekst E. Malinowskiej, *Turystyka kulturowa. Odmienność oswajona?*

Aleksander Majkowski, *Žěcé i przigodě Remusa. Zvjercadlo kaszubskji*, seria: *Biblioteka Pisarzy Kaszubskich*, t. 5, opracowanie i przypisy: Jerzy Treder, wstęp: Józef Borzyszkowski, Adela Kuik-Kalinowska, Jerzy Treder, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 733

Książkę otwierają teksty: Józefa Borzyszkowskiego, *Życie i przygody Aleksandra Majkowskiego (1876–1938)*, Adeli Kuik-Kalinowskiej, *Arcypowieść literatury kaszubskiej: „Zęcé i przigodë Remùsa” Aleksandra Majkowskiego* oraz Jerzego Tredera, *Język arcydzieła kaszubskiej prozy*. W drugiej części książki zamieszczono tekst powieści (trzy części) w wersji oryginalnej (co ważne – po raz pierwszy sprawdzonej z rękopisem!). Na końcu umieszczono słowniczek kaszubsko-polski, notę wydawniczą oraz wykaz ilustracji.

***Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa*, red. S. Dudra, B. Nitschke, Kraków 2010, wyd. NOMOS**

W tomie zostały zaprezentowane wszystkie mniejszości narodowe i etniczne zgodnie z klasyfikacją przyjętą przez ustawę o mniejszościach z 2005 r. W ostatniej części pt. *Mniejszości postulowane* znalazły się dwa teksty: Kamili Dolińskiej o Ślązakach oraz C. Obracht-Prondzyńskiego o Kaszubach.

„Teki Kociewskie”, 2010, z. 4, wyd. Oddział Kociewski Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Tczewie, ss. 210

Kolejny tom kociewskiego czasopisma popularnonaukowego zawiera, prócz kroniki, w której znalazły się sprawozdania z działalności oddziału oraz m.in. zapis dyskusji o tczewskim *geniusz loci*, dwanaście artykułów. Wśród nich można wymienić refleksję Michała Kargula o Kongresie Kociewskim (wywołała sporo polemik w środowiskach kociewskich), ciekawy opis losów jednej z tczewskich rodzin, w której przegląda się wielokulturowość i skomplikowanie losów pomorskich oraz artykuł Małgorzaty Zielińskiej, *Elementy kultury kociewskiej w środowisku lokalnym na przykładzie Gniewu*.

***Z badań nad dziejami oświaty i polskiego życia narodowego na Pomorzu Nadwiślańskim w XIX i XX wieku. Księga Pamiątkowa dedykowana Doktorowi Jerzemu Szewswowi z okazji Jubileuszu 85. rocznicy urodzin*, red. L. Burzyńska-Wentland, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 440**

Księgę otwiera obszerny biogram dr. Szewsa, a później następują poświęcone mu teksty J. Borzyszkowskiego i Ireny Jabłońskiej-Kaszewskiej. Jest też bibliografia prac bohatera tomu. Artykuły ofiarowane dr. Szewswowi podzielono na trzy części, a spośród nich warto przywołać choćby Jerzego Tredera, *Sławistyka połowy XIX wieku o kaszubszczyźnie*, Witolda Molika o kształceniu synów ziemiańskich z Poznańskiego i Prus Zachodnich, Romualda Grzybowski o sytuacji kadrowej gdańskich liceów pedagogicznych, czy też ks. Anastazego Nadolnego o biskupach

chelmińskich w czasach Prus Królewskich. W książce znalazł się także zapis obszernego wywiadu, jaki przeprowadziła z dr. Szewcem redaktorka tomu. Został on także opatrzony zdjęciami z rodzinnego archiwum.

Agora czy Hyde Park? Internet jako przestrzeń społeczna grup mniejszościowych, red. Łucja Kaprańska, Bożena Pactwa, Kraków 2010, wyd. NOMOS, ss. 374

To bodaj pierwszy zbiór naukowych rozpraw poświęcony obecności mniejszości w Internecie w literaturze polskiej (obejmujący nie tylko mniejszości etniczne czy narodowe). Podzielony został on na sześć części: *Polityka gospodarka, mniejszości: lokalne i globalne reprezentacje*; *O sobie – dla siebie. Grupy etniczne w Internecie* (tutaj tekst Katarzyny Warmińskiej: *Naszekaszuby.pl – Kaszubi dla siebie – Kaszubi o sobie*, ale także ciekawe teksty o Ormianach, Romach, Ślązakach czy Łemkach); *Sytuacja rodzinna jako sytuacja mniejszościowa i jej sieciowe reprezentacje*; *Internet jako miejsce wsparcia dla mniejszości chorych i niepełnosprawnych* oraz *W poszukiwaniu tożsamości i przestrzeni – „nowe” mniejszości kulturowe w Sieci*.

„Zeszyty Czerskie”, 2010, nr 1, wyd. Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Czerskiej, ss. 156

Nowe czasopismo lokalne o ambicjach popularyzatorskich. Oprócz wstępu znalazły się tu cztery teksty: historia Czerska od 1309 do 1945 r. (Roman Bystryk), dzieje szkolnictwa w Czersku (Henryk Sikorski), opis działalności Związku Harcerstwa Polskiego w latach 1922–1958 (Ligia Rogąńska) oraz wspomnienie o Witoldzie Jankowskim-Burczyku.

ks. Jakub Fankidejski, *Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej diecezji chełmińskiej podług urzędowych akt kościelnych*, [Pelplin 1880], Gdynia 2011, Wydawnictwo Region, ss. 369

ks. Jakub Fankidejski, *Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej diecezji chełmińskiej podług urzędowych akt kościelnych i miejscowych podań*, [Pelplin 1880], Gdynia 2011, Wydawnictwo Region, ss. 270

Dwa klasyczne dzieła autorstwa jednego z najlepiej zapowiadających się, lecz przedwcześnie zmarłych historyków, reprezentanta tzw. pelplińskiej szkoły historycznej. Obydwa ukazały się w ramach interesującej serii *Reprodukcje*, w estetycznej formie edytorskiej, w opracowaniu dr. Dariusza Piaska. Opatrzono zostały także użytecznymi indeksami geograficznymi i osobowymi.

***Trzebiatów – spotkania pomorskie 2010*, red. Janina Kochanowska, Trzebiatów 2011, wyd. Trzebiatowski Ośrodek Kultury, ss. 253**

Polsko-niemiecka publikacja, zawierająca 26 tekstów, będących pokłosiem – jak mówi sam tytuł – seminarium trzebiatowskiego (ósmego już!). Teksty zostały podzielone na kilka działów: archeologia, historia, kultura i sztuka, ochrona dziedzictwa kulturowego i muzealnictwo oraz sylwetki pomorskie. Z bogatej zawartości tomu można przywołać np. tekst Piotra Żaka, *Przejęcie administracji w Gryficach i Trzebiatowie przez władze polskie*, Piotra Szulca, *Antyniemieckie nastroje na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach po II wojnie światowej*, Janiny Cydzik-Brzezińskiej szkic biograficzny o malarzu Ottonie Priebe czy też Renaty Teresy Korek, *Cygan już tu nie mieszka*, o przekształceniach w społeczności romskiej w powiecie gryfickim. Na końcu książki znalazło się kilkadziesiąt kolorowych ilustracji, dokumentujących nie tylko samo seminarium, ale także ilustrujących teksty referatów.

Willi Quade, *Żuławy Gdańskie*, tłum. Izabela Kowalska, Gdynia 2011, Wydawnictwo Region, ss. 59

Polskie tłumaczenie książeczki, która pierwotnie ukazała się w 1935 r. Autor omówił: krajobraz, ludność i władzę, wieś nad Wisłą i nad Motławą oraz w okolicy Cedrów Wielkich. Znalazło się tu też kilka ciekawych zdjęć i dwie mapy omawianego terenu. W ciągle skromnym dorobku dotyczącym Żuław to pozycja interesująca, choć niewolna od różnego rodzaju uproszczeń (na szczęście wydawca za dbał o wyjaśnienia i komentarze w przypisach).

***II Dzień Kaszubski w Szczecinie 7-8 maja 2010 AD*, red. Kazimierz Kozłowski, Szczecin 2011, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Szczecinie, ss. 113**

Dokumentacja drugiego Dnia Kaszubskiego w Szczecinie, który staje się już tradycyjnym świętem Kaszubów i Pomorzan w stolicy Zachodniego Pomorza. Prócz wstępu i krótkiego opisu samego święta znalazły się tu teksty referatów: K. Kozłowskiego, *O potrzebie upowszechniania wiedzy i prowadzeniu badań o tradycji kaszubskiej na Pomorzu Zachodnim*, Z. Szultki, *Przybycie Kaszubów nad Odrę w pierwszej połowie VI wieku*, J. Borzyszkowskiego, *Kaszubi gdańscy a Pomorze Zachodnie w XIX i XX wieku*, A. Cicharskiej i J. Mordawskiego, *Stosunki etniczne w zachodniej części województwa pomorskiego*, E. Krasuckiego, *Niemowa odzyskuje głos. Kaszubi i sprawa kaszubska na łamach szczecińskiego tygodnika „Ziemia i Morze” (1956–1957)* oraz R. Pawlika, *Kaszuba Bernard Sculteti (ok. 1455–1518) w służbie czterech papieży oraz prepozytem kolegiaty Mariackiej w Szczecinie*. Książkę zamyka dość bogata dokumentacja fotograficzna Dnia Kaszubskiego.

W kręgu mitologii kaszubskiej. Pokłosie konferencji naukowej, red. J. Borchmann, B. Wiszowaty; Aleksander Labuda, *Bògòwie i dèchè naj przodków (przëłożenk do kszëbsczi motologii)*. *Bogowie i duchy naszych przodków (przyczynek do kaszubskiej mitologii)*, tłum. Jaromira Labuda, Bolszewo 2011, wyd. Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. Aleksandra Labudy w Bolszewie, ss. 77+ 137+56 nlb

Są to właściwie trzy książki w jednej. Przeglądając książkę od jednej strony znajdziemy naukowe referaty, m.in. B. Brezy, *Pogańskie Pomorze*, J. Sampa, *Kaszubski odpowiednik Neptuna*, J. Labuda, *Język utworów Aleksandra Labudy*. Gdy otworzymy książkę z drugiej strony, znajdziemy tekst autorstwa A. Labudy, a poświęcony kaszubskim bóstwom (w wersji kaszubskiej i tłumaczeniu na język polski), uzupełniony dwiema bardzo pozytywnymi opiniami wydawniczymi (J. Samp, T. Linkner). Trzecią zaś częścią jest kilkadziesiąt ilustracji, które powstały podczas pleneru malarskiego w Orlu, a ich inspiracją były właśnie mitologiczne opowieści sporządzone przez Guczowego Macka.

Pro memoria. Julian Rydzkowski (1891–1978), zebrał, opracował i wstępem opatrzył Józef Borzyszkowski, Gdańsk-Chojnice-Wejherowo 2011, wyd. Instytut Kaszubski, Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, ss. 720

Tom, który był zapowiadany od kilku lat, poświęcony chojnickiemu działaczowi kulturalnemu, zapalonemu krajoznawcy, regionaliście, twórcy chojnickiego muzeum. Składa się on z sześciu części, bardzo bogato ilustrowanych, opatrzonych kopiami licznych dokumentów, rękopisów, artykułów z dawnej prasy etc. Pierwsza część ma charakter biograficzny, w którym zawarto także fragmenty dziennika *Szaraka Pomorskiego*, jak sam siebie nazywał J. Rydzkowski. Druga część to dokumenty dotyczące chojnickiego muzeum. W trzeciej natomiast znalazły się teksty historyczne, publicystyczne i literackie pana Juliana. Interesująca jest też część czwarta, w której zamieszczono niemieckojęzyczne teksty J. Rydzkowskiego, co znakomicie pokazuje pograniczny charakter kultury pomorskiej. Przedostatnia część ma charakter wspominkowy (pana Juliana wspomina tu J. Borzyszkowski i red. Kazimierz Ostrowski, są tu też fragmenty korespondencji). A w ostatniej części znalazły się referaty z sesji poświęconej bohaterowi tomu, jaka odbyła się w 2009 roku w Chojnicach (sześć tekstów i posłowie obecnej dyrektor chojnickiego muzeum Barbary Zagórskiej).

Polskie ziemie zachodnie. Studia socjologiczne, red. Andrzej Michalak, Andrzej Sakson, Żaneta Stasienuk, Poznań 2011, wyd. Instytut Zachodni w Poznaniu, ss. 288

Zbiór kilkunastu studiów socjologicznych, głównie autorów ze szczecińskiego środowiska socjologicznego, ale nie tylko. Są tu zarówno teksty o charakterze przeglądowym (np. R. Woźniaka, *Pięćdziesiąt lat socjologii na Pomorzu Zachodnim*, czy też Władysława Jachera, *Problemy adaptacji społeczno-kulturowej ludności polskiej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po 1945 r.*), jak i studia poświęcone konkretnym regionom lub miastom. Przykładem tych drugich może być tekst Leszka Gładki, *Przeobrażenia demograficzne regionu zachodniopomorskiego u schyłku XX i na początku XXI wieku* i Magdaleny Lemańczyk, *Instytucje mniejszości niemieckiej na Ziemiach Północnych po 1989 r., ze szczególnym uwzględnieniem byłych terenów Westpreussen – aktualna sytuacja społeczno-kulturalna*. Tom ten udowadnia, że socjologia Ziem Zachodnich i Północnych ciągle jest dyscypliną inspirująca.

Krzysztof Kowalkowski, *Z dziejów Obozina*, Gdynia 2011, Wydawnictwo Region, ss. 135

Kolejna monografia wsi, autorstwa gdańskiego historyka-amatora (i inżyniera zarazem oraz działacza regionalnego). K. Kowalkowski kolejno przedstawia: położenie wsi, jej nazwę, zarys dziejów aż po czasy współczesne. W następnej części opisuje organizacje działające we wsi, szkołę w Jastrzębiu oraz kościół w Obozinie. Osobno pisze o wsiach wchodzących dawniej w skład majątku w Obozinie oraz o jego właścicielach i dzierżawcach. Są też liczne ilustracje, indeks osobowy i bibliografia.

Jowita Kęcińska-Kaczmarek, *Krajeńskie ścieżki*, Złotów 2011, wyd. Muzeum Ziemi Złotowskiej w Złotowie, ss. 239

Intencje i powody powstania książki przedstawiła we wstępie dyr. złotowskiego muzeum Zofia Korpusik-Jelonkowa. Podkreśliła przy tym, że ukazuje się ona jako kolejny tom *Biblioteki Muzeum Ziemi Złotowskiej*. Składa się on z dwóch części, które poprzedzone zostały dwoma krótkimi artykułami: *Krajna – terra incognita* oraz *Badacze kultury i języka Krajny*. W pierwszej części znalazło się sześć artykułów o tematyce językoznawczej, w tym m.in. o gwarach krajeńskich, o języku jako wyznaczniku tożsamości czy też o związkach językowych Krajny i Kaszub. Druga część zawiera *Szkice z historii i kultury regionu*. Tu znalazło się dziesięć artykułów, m.in. o nazwie, granicach i osadnictwie Krajny, o związkach z Pomorzem, o ks. Bolesławie Domańskim, o tradycjach Rodła itd. W sumie jest to ciekawy tom, będący przyczynkiem do rozpoznania kulturowego Krajny jako obszaru historycznego i kulturowego pogranicza.

Tomasz Rembalski, *Gdynia i jej dzielnice przed powstaniem miasta (XIII–XX wiek)*, Gdynia 2011, Muzeum Miasta Gdyni, ss. 208

Kolejna książka gdyńskiego historyka, pracownika naukowego UG i Muzeum Miasta Gdyni. Książka popularnonaukowa, ale oparta na solidnej kwerendzie archiwalnej oraz szeroko dobranej literaturze. Każdy rozdział skupia się na dziejach poszczególnej wsi lub majątku od A do Z, a właściwie od Chwarzna do Witołmina. Książka prezentuje zawiłe, ale i ciekawe dzieje wsi wchodzących dziś w skład miasta Gdyni, które od średniowiecza były wsiami i majątkami państwowymi, rycerskimi, kościelnymi oraz mieszczańskimi. Autor nie skupia się tylko na suchych faktach dotyczących historii poszczególnych wsi, ale urozmaica swoją narrację ciekawostkami z historii życia prywatnego. Fakty historyczne, dane statystyczne i wyliczenia przeplatają się tu ze wspomnieniami mieszkańców. Książka wzbogacona ciekawym materiałem zdjęciowym (często z archiwów prywatnych), dokumentami oraz mapami. Kawal porządnie napisanej historii.

„Wolność i Solidarność. Studia z dziejów opozycji wobec komunizmu i dyktatury”, 2011, nr 2, wyd. Europejskie Centrum Solidarności, ss. 235

Drugi numer rocznika „Wolność i Solidarność”, wydawanego przez Europejskie Centrum Solidarności z Gdańska zawiera artykuły Jerzego Holzera o Solidarności i iluzji społeczeństwa bezkonfliktowego, Jana Skórzyńskiego o roku 1977, czyli okresie przekształcania Komitetu Obrony Robotników w Komitetu Samoobrony Społecznej, Tomasza Kozłowskiego o „siłach antysocjalistycznych” w obronie milicjantów, o wydarzeniach w Otwocku 7 maja 1981 roku, Andrzeja Friszke o statystyce represji w czasie stanu wojennego oraz Wojciecha Polaka o oporze społecznym w pierwszych dniach stanu wojennego. W dalszej części zawarto prezentację sylwetek działaczy „Solidarności”, recenzje, sprawozdania z konferencji oraz wywiady. Całość zamyka tekst nowego dyrektora Basila Kerskiego o perspektywach rozwoju Europejskiego Centrum Solidarności.

„Baszta”, 2011, nr 11, wyd. Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, ss. 180

Kolejny tom pisma wydawanego przez chojnickie muzeum. W części pierwszej, zawierającej artykuły i materiały, znalazło się dwanaście tekstów, wśród nich m.in. Ireny Elsner, *Cmentarze w Zamętach*, Leona Stolmana tekst o Kosznajderii, czy też Marcina Synaka o myśliwskiej pasji Jana Pawła Łukowicza. W drugim dziale opisano działalność muzeum – wystawy, odczyty i referaty muzealne, użyczenia zbiorów, zorganizowane warsztaty, konkursy etc. Następną część poświęcono gromadzeniu i dokumentacji zbiorów, a wreszcie przedstawiono w szerszym omówieniu najistotniejsze wydarzenia muzealne. Całość kończy bogaty aneks fotograficzny.

Ewa Czerniakowska, *Jan Heweliusz i Towarzystwo Królewskie w Londynie*, Gdańsk – Pruszcz Gdański 2011, Wydawnictwo JASNE, ss. 40

Broszura ukazała się z okazji 400. rocznicy urodzin wielkiego astronoma. Autorka bardzo ciekawie rekonstruuje związki Heweliusza z najważniejszym wówczas w Europie towarzystwem naukowym, nie pomijając różnorodnych komplikacji życiowych badacza i... browarnika. Książeczka została ciekawie zilustrowana oraz opatrzona obszernymi przypisami i bibliografią.

„Zeszyty Chojnickie”, 2010, nr 25, wyd. Chojnickie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ss. 246

Wśród zamieszczonych tu dwunastu rozpraw i artykułów warto zwrócić uwagę m.in. na teksty L. Stoltmann o drobnoszlacheckim kaszubskim rodzie Pietroch, o pruskim garnizonie w Chojnicach (Jerzy Szwankowski), o sytuacji politycznej i społecznej w Chojnicach do przewrotu majowego w 1926 r., czy też na biograficzny szkic pt. *Od pedla do kasztelana. Rzecz o Wincentym Brunce (1881–1981)*. W dziale sprawozdań znalazło się m.in. doniesienie o badaniach nad żydowskimi cmentarzami w Chojnicach oraz ciekawy artykuł o jubileuszu Zaborskiego Parku Krajobrazowego. Interesujący jest także tekst referatu red. K. Ostrowskiego, wygłoszony z okazji jubileuszu Chojnickiego Domu Kultury.

I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy, t. 1: I tura, opracowanie i redakcja Grzegorz Majchrzak, Jan Marek Owiński, wstęp Bartosz Kaliski, Warszawa 2011, IPN, ss. 1072

Publikacja źródłowa, której celem jest ukazanie I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”, który odbył się w dwu turach (w dniach 5-10 września oraz 26 września – 7 października 1981 r.) w Gdańsku, w hali sportowo-widowiskowej „Olivia”. Wydarzenie to, żywe do dziś we wspomnieniach setek jego uczestników, pozostawiło po sobie wiele dokumentów. Wśród najważniejszych wskazać należy niewątpliwie prezentowany w niniejszym tomie pełny stenogram obrad, znany dotychczas jedynie z wyciągów, omówień i skrótów, publikowanych przez prasę związkową jeszcze w trakcie zjazdu. Dodatek do książki stanowią dwie płyty DVD o I Krajowym Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność”. Nagrania, t. 1 – I tura oraz I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. „Biuletyn Zjazdowy”, nr 1, 2, 3.

„Nasze Pomorze”. Rocznik Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie, 2010, wyd. 2011, nr 12, wyd. Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, ss. 303

Kolejny numer rocznika wydawanego przez Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, w którym znalazło się 15 artykułów. Rocznik podzielony jest na pięć części. W pierwszej *Historia*, na uwagę zasługuje artykuł Piotra Płaczka pt. *Własność ziemską drobnej szlachty kaszubskiej z ziemi bytowskiej od połowy XVIII do początków XIX wieku*, będący podsumowaniem dotychczasowego dorobku historiograficznego na ten temat. W części *Etnologia* znalazł się tylko jeden tekst Andrzeja Kuczkowskiego, *Podania ludowe o Górze Chełmskiej (Krzyżance) koło Koszalina*. W części *Muzealnictwo* zamieszczono dwa artykuły: Anety Heinrich o kielichu ze Starego Przybysławic oraz Beaty Zgodzińskiej o wystawie Ottona Freundlicha w słupskim muzeum. W IV części *Literaturoznawstwo* znalazły się materiały pokonferencyjne, poświęcone ważnemu, wydawanemu w Chojnicach w okresie międzywojennym periodykowi „Zabory”. Autorami tekstów są: Kazimierz Ostrowski, Anna Czapczyk, Edmund Kamiński, Józef Borzyszkowski, Jowita Kęcińska-Kaczmarek i Daniel Kalinowski. W części piątej znalazło się sprawozdanie z działalności muzeum autorstwa Janusza Kopydłowskiego.

Trzebiatowscy, cz. XI, pod red. Z. Zmuda Trzebiatowskiego, XII Zjazd Rodzin Trzebiatowskich, Tuchola 9–11 września 2011, wyd. Rada Rodzin Trzebiatowskich, ss. 234

W XI części materiałów na zjazd rodów Trzebiatowskich, który w tym roku odbył się w Tucholi, znalazło się 12 tekstów, w tym m.in. krótki opis Tucholi, sprawozdanie z ubiegłorocznego zjazdu, historia drobnoszlacheckiego działu w Łąkiem, należącego do Zmuda-Trzebiatowskich, autorstwa Tomasza Rembalskiego, biografie Edmunda Zmudy Trzebiatowskiego pióra Marka Zmudy Trzebiatowskiego i ks. Jana Trzebiatowskiego autorstwa Zdzisława Zmudy Trzebiatowskiego, kilka przyczynków do genealogii, przedruk opowiadania *Szlachcica Nitki zwycięstwo w bitwie szlachetnej* Alojzego Budziszsa i inne.

Franz Schultz, *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, tłum. W. Sawicki i W. Szreniawski, red. naukowa R. Biskup, Gdańsk-Puck-Wejherowo 2011, wyd. Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, Maszoperia Literacka Sp. z o.o., ss. 760

Wydana w 1907 roku praca niemieckiego historyka Franza Schultza *Geschichte der Kreise Neustadt und Putzig* należy do jednych z ważniejszych dzieł historiograficznych północnych Kaszub, bez którego w zasadzie nie można rozpocząć badań nad tym terenem. Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie oraz wydawnictwo Maszoperia Literacka Sp. z o.o. podjęło się wydania tłumaczenia na język polski, po wcześniejszym wydaniu reprintu tego dzieła. Tego nietatwego zadania podjęło się dwóch tłumaczy – Wawrzyniec

Sawicki i Wojciech Szreniawski. Redaktorem naukowym przedsięwzięcia jest Radosław Biskup. Słowo wstępne od wydawców przekładu, w którym starali się przybliżyć życiorys autora oryginału, napisali prof. Andrzej Groth i Tomasz Żuroch-Piechowski. Do przekładu nie trafił indeks geograficzno-osobowy, który był istotną częścią oryginału, jednak podczas promocji książki wydawcy zapowiedzieli wydanie go, oraz niezbędnych sprostowań, uzupełnień i poprawek, w osobnym druku. Należy mieć nadzieję, że do tego dojdzie, gdyż redakcja naukowa przekładu pozostawia wiele do życzenia. Wydaje się, że do wielu zawartych w książce przestarzałych interpretacji faktów komentarz współczesnego historyka był niezbędny. A niestety, tego zabrakło.

Władysław Szulist, *Historyczny Lipusz i wspomnienia, Gdańsk-Lipusz 2011, nakładem autora, ss. 159*

Kolejna bardzo osobista książka ks. Władysława Szulista, składająca się z trzech części. W pierwszej autor opisuje dzieje Lipusza od czasów prehistorycznych do współczesności. W części drugiej zamieścił swoje wspomnienia, poczynając od krótkiego przypomnienia swojej genealogii po rok 2010 r. To bardzo cenny dokument, z którego będą korzystać następne pokolenia badaczy. Następnie autor zamieścił cztery recenzje książek dotyczących Kościoła pelplińskiego oraz tekst *Z genealogii rodzin Blaszkowskich i Ustowskich*. Ostatnie strony książki to swego rodzaju album z historycznymi i aktualnymi mapami Lipusza oraz zdjęciami rodzinnymi.

Turystyka religijna. Zagadnienia interdyscyplinarne, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 647, seria: Ekonomiczne problemy usług, nr 65, 2011, ss. 453

W tym obszernym tomie, poświęconym ruchom i miejscom pielgrzymkowym, znalazł się także tekst Marzeny Wanagos, *Proces budowy produktu turystyki religijnej na przykładzie Kalwarii Wejherowskiej*. Ale są tu także inne interesujące teksty, np. *Kapliczki przydrożne szansą rozwoju lokalnej turystyki religijnej*.

Władysław Szulist, *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej w latach 1939–1945, t. IV, Gdańsk 2011, nakładem autora, ss. 261 + 26 nlb*

Po pewnych perturbacjach ukazał się IV tom *Przeszłości obecnych obszarów diecezji pelplińskiej* pióra ks. Władysława Szulista. Przypomnijmy, że tom V, część 2 ukazał się w ubiegłym roku. Obecny tom składa się z trzech zasadniczych rozdziałów. Pierwszy omawia stan badań nad przeszłością obecnych obszarów diecezji pelplińskiej w latach II wojny światowej, drugi administrację i strukturę

kościelną tegoż obszaru. Trzeci, najobszerniejszy rozdział, zatytułowany *Diecezja chełmińska*, omawia szereg zagadnień, jak bp. Stanisław Wojciech Okoniewski, bp. Konstanty Dominik, polityka okupanta hitlerowskiego w diecezji chełmińskiej, duchowieństwo, organizacja świąt kościelnych, katechizacja i in. Tę część pracy kończy bibliografia. Następnie autor zamieszcza suplement będący swego rodzaju *silva rerum*, na który składają się refleksje ks. Szulista na różne tematy. Są to m.in. omówienia dwóch książek, opis uroczystości promocji książki i 75-lecia urodzin ks. W. Szulista oraz refleksje o ks. Szuliście pióra ks. prof. Z. Zielińskiego i ks. prof. A. Nadolnego. Tradycją książek ks. Szulista stało się, iż na ich końcu zamieszcza różnego typu zdjęcia. Tym razem obok zdjęć rodzinnych znalazły się tam fotografie wykonane w Klubie Rolnika w Lipuszu 5 kwietnia 2011 r.

„Zeszyty Kulickie. Külzer Hefte”, 2011, nr 8, wyd. Fundacja Akademia Europejska Kulice-Külz, ss. 282

Tom ósmy polsko-niemieckiego pisma, redagowanego przez Lisawetę von Zitzewitz zawiera materiały z konferencji pt. *Oddziaływanie rewolucji lat 1848/49 na Prowincję Pomorze/Die Revolution von 1848/49 in ihren Auswirkungen auf die Provinz Pommern*, która odbyła się w Kulicach w dniach 9-11 października 2009 r. W zeszycie znalazło się 12 artykułów, głównie niemieckich naukowców. Stronę polską reprezentują teksty autorstwa Krzysztofa Rumińskiego, Barbary Widawskiej i Ewy Płomińskiej-Krawiec. Każdy tekst posiada polskie i niemieckie streszczenie. Ponadto zamieszczono informacje o autorach.

Andrzej Sakson, *Od Kłajpedy do Olsztyna. Współcześni mieszkańcy byłych Prus Wschodnich: Kraj Kłajpedzki, Obwód Kaliningradzki, Warmia i Mazury*, Poznań 2011, wyd. Instytut Zachodni, ss. 828

Ogromny tom, będący podsumowaniem dotychczasowych zainteresowań autora terenami byłych Prus Wschodnich. To pierwsza, nie tylko w literaturze polskiej, monografia socjologiczno-politologiczna z uwzględnieniem perspektywy historycznej, omawiająca społeczeństwo współcześnie zamieszkujące na terenie byłych Prus Wschodnich podzielonych między Litwę, Rosję i Polskę. Pierwsze trzy rozdziały mają charakter wprowadzający i przybliżają losy tej krainy do 1945 r. W rozdziale czwartym przedstawione zostały procesy ludnościowe w przełomowym okresie lat 1945–1950. Następnie autor omówił „trudny proces wrastania – okres realnego socjalizmu (1950–1990)”. Najobszerniejszy i zasadniczy dla całej pracy jest rozdział szósty, traktujący o „społeczeństwach postmigracyjnych w procesie transformacji”. Zgodnie z podtytułem A. Sakson omawia kolejno sytuację w Kraju Kłajpedzkim, w Obwodzie Kaliningradzkim i Województwie Warmińsko-Mazurskim, zwracając uwagę na przemiany administracyjne, społeczne, strukturę

etniczną, stosunki wyznaniowe etc. Całość pracy kończy ostatni rozdział, traktujący o kształtowaniu się nowych tożsamości (na podstawie badań socjologicznych) oraz ciekawa refleksja o tym, „co zostało z Prus Wschodnich”. Zamieszczono tu także obszerną bibliografię, bardzo dużo zdjęć, indeks geograficzny i streszczenie w języku niemieckim.

***A Pomerania ad ultima teras. Studia ofiarowane Barbarze Popielas-Szultce w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Jarosław Sochacki, Agnieszka Tetrycz-Puzio, Słupsk 2011, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 594**

Kilkadziesiąt artykułów pogrupowano w czterech działach. W pierwszym – *Pomorze – wczoraj i dziś*, warto przywołać np. tekst B. Śliwińskiego, *Gdzie znajdowała się pierwsza dzielnica książęca Mściwoja II wschodniopomorskiego?* W części drugiej, *Dokumenty – Kroniki – Księgi*, zwraca uwagę tekst J. Sochackiego, *Poganie czy apostości? Krótki przyczynek do kronika Anonima zwanego Gallem* czy też A. Guta, *Autentyczność dokumentu Świętopelka II, księcia wschodniopomorskiego, dla klasztoru cysterskiego w Oliwie z 25 listopada 1263 roku*. Z trzeciej części pt. *Kościół – Duchowieństwo – Klasztory* warto przywołać choćby test D. Karczewskiego, *Pomorskie posiadłości klasztoru cystersów w Byszewie (Koronowie) w średniowieczu* czy też J. Kęcinskiej-Kaczmarek, *Zakony średniowiecznego Pomorza w literackim ujęciu Lecha Bądkowskiego*. Ostatnia część została poświęcona sprawom europejskim i *krańcom ziemi*.

***XX lat Kaszubskiego Liceum Ogólnokształcącego w Brusach 1991–2011*, opr. zbiorowe, Gdańsk-Brusy 2011, wyd. Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 136**

Jak informuje tytuł, książkę wydano z okazji jubileuszu pierwszego kaszubskiego liceum. Otwiera ją dawny tekst S. Pestki, reportaż z otwarcia szkoły w 1991 r. Potem następują wspomnienia jej pierwszego dyrektora J. Słomińskiego oraz refleksja obecnego dyrektora Zbigniewa Łomińskiego. Są też wykazy maturzystów z języka kaszubskiego, stypendystów premiera, ciekawe opracowanie dotyczące losów absolwentów KLO, kalendarium odwiedzin szkoły (bywały tu najważniejsze osoby w państwie i regionie), kalendarium dokumentujące udział uczniów i nauczycieli w życiu kulturalnym Kaszub oraz wspomnienia i refleksje uczniów i nauczycieli (częściowo napisane po kaszubsku), informacje o konkursach etc. Połowę książki stanowią zdjęcia – ponad 100. Szkoda jednak, że... nie zostały opisane. Pamięć ludzka bywa zawodna...

Modernizm na peryferiach. Architektura Skoczowa, Śląska i Pomorza 1918–1939, red. Andrzej Szczerski, Warszawa 2011, wyd. Stowarzyszenie 40 000 Malarzy, ss. 319

Bogato ilustrowana i ciekawie graficznie opracowana pozycja poświęcona architekturze okresu międzywojennego. Z dziewięciu zamieszczonych tu artykułów dwa dotyczą Pomorza: M. Milanowskiej, *Polska nad Bałtykiem. Konstruowanie wizualnej identyfikacji państwa morskiego (1918–1939)* oraz J. Friedricha, *Tożsamość peryferii. Nowoczesność i tradycjonalizm w architekturze Wolnego Miasta Gdańska*.

Norbertańska siła Kaszub, red. Andrzej Groth, Eugeniusz Pryczkowski, Banino 2011, ss. 168

Książka zawiera w pierwszej części materiały z sesji z okazji 800-lecia Żukowa (wcześniej jeszcze jest tekst informujący o samej konferencji oraz sylwetka ks. Franciszka Okroya). Wśród artykułów znalazły się teksty o ekonomicznych podstawach działalności norbertanek, o duchowieństwie parafialnym w Żukowie w XVIII w. oraz o życiu zakonnym w żukowskim klasztorze. W drugiej części zaprezentowano dokumentację sześciu konferencji nauczycieli-regionalistów, które odbywały się w Żukowie. Całość została bogato i różnorodnie zilustrowana.

Adela Kuik-Kalinowska, Tatczezna. Literackie przestrzenie Kaszub, Gdańsk-Słupsk 2011, wyd. Instytut Kaszubski, Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 368

W pierwszym rozdziale autorka podjęła się określenia, co rozumie i co będzie analizować jako literaturę kaszubską. Przedstawiła też własne definicje i strategie badawcze, odwołując się głównie do coraz modniejszej antropologii literatury. Zasadniczą jednak część książki zajmuje dziewięć rozdziałów, traktujących o podstawowych toposach i tematach kaszubskiej literatury. Kolejno więc mowa jest o kobietach i mężczyznach w opisach literackich, następnie o dziecku, o kaszubskim micie ziemi, związkach Kaszubów z żywiołem wody, o kręgach kamiennych i lasach, o kaszubskiej chęczy, świętych górach i miejscach fanatycznych. Całość kończą rozważania o związkach literatury kaszubskiej z literaturą kresów zachodnich. Są też streszczenia (także po kaszubsku), bibliografie (w tym także wykorzystanych tekstów literackich) oraz indeksy (utworów i osób).

20 lat samorządu w gminie Sierakowice, red. Maria Kolka, Sierakowice 2011, wyd. Gmina Sierakowice, ss. 226

Monografia lokalnego samorządu, składająca się z kilku części. Na początku Maria Dyczewska opisała działalność Komitetu Obywatelskiego jako miejsca, w którym

sierakowicki samorząd się rodził. Następnie omówiła prace Rady Gminy, a wspólnie ze Zbigniewem Mularczykiem także gminną gospodarkę finansową i inwestycje. Z kolei Danuta Pioch przedstawiła rozwój sierakowickiej oświaty, Anna Lehmann – kulturę i sport i w końcu ponownie M. Dyczewska – pomoc społeczną. Książkę kończą interesujące wywiady z osobami, bez których trudno byłoby sobie wyobrazić sierakowicką gminę i samorząd (m.in. Janina Kwiecień, wójt Tadeusz Kobiela, czy też przedsiębiorca Tadeusz Bigus). Zamieszczono tu także pożyteczny indeks osobowy oraz sporo kolorowych ilustracji.

Media – Biznes – Kultura, t. II, red. Jan Kreft, Robert Stopikowski, Gdańsk 2011, Wydawnictwo „Marpres”, ss. 316

Wśród kilkudziesięciu zamieszczonych w tomie artykułów kilka dotyczy tematyki pomorskiej: Anny Marii Mydlarskiej, *Ewolucja obrazu filmowego transformacji w wolnym kraju. Działalność Video Studio Gdańsk w latach 1989–2007*, Małgorzaty Łosiewicz, *Kreowanie obywatelskiej rzeczywistości przez organizacje pozarządowe na przykładzie Mediów Obywatelskich w Elblągu* oraz Iwony Joć, *Kultura i historia Kaszub jako narzędzie repolonizacji Ziemi Północnych w świetle prasy trójmiejskiej w latach 1945–1949*.

The Kashubs: Past and Present, red. Cezary Obracht-Prondzyński, Tomasz Wicherkiewicz, Oxford, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Wien 2011, wyd. Peter Lang, ss. VIII + 299, Series: Nationalisms across the Globe, Vol. 2

Pierwsza książka naukowa poświęcona Kaszubom, wydana przez renomowane, międzynarodowe wydawnictwo naukowe. Na zawartość składają się następujące artykuły: Józef Borzyszkowski, *A History of the Kashubs until the End of Communism*, Jerzy Treder, *The Kashubian Language and its Dialects: The Range of Use*, Jerzy Treder and Cezary Obracht-Prondzyński, *Kashubian Literature: The Phenomenon, its History and its Social Dimension*, Tomasz Wicherkiewicz, *Language Policy and the Sociolinguistics of Kashubian*, Cezary Obracht-Prondzyński, *Dilemmas of Modern Kashubian Identity and Culture*. Oprócz tego jest tu fragment powieści A. Majkowskiego o Remusie po kaszubsku i w tłumaczeniu na angielski, zestawienie chronologiczne dziejów Kaszub, obszerna bibliografia, a także bibliografia zwartych tekstów literackich kaszubskich, wreszcie wykaz najważniejszych instytucji kaszubskich wraz z danymi adresowymi i stronami www.

***Wielkie Pomorze. Tożsamość i wielokulturowość*, red. Adela Kuik-Kalinowska, Daniel Kalinowski, Gdańsk-Słupsk 2011, wyd. Instytut Kaszubski, Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 322 + 12 nlb**

Konferencje o wielkim Pomorzu stały się już słupską tradycją. Kolejny tom został poświęcony tematyce tożsamości i wielokulturowości. W pierwszej znalazły się teksty dotyczące ludności ukraińskiej, Niemców na Pomorzu Zachodnim, Krajnie, Kaszubom... Warto też zwrócić uwagę na tekst D. Kalinowskiego, analizujący hymny pomorskie... Druga część traktuje o tożsamości, ale z perspektywy jednostkowej. Znalazły się tu artykuły o Tomaszu Kantzowie, Bernardzie Chrzanowskim, Dietrichu Bonhoefferze, Helenie Blum-Gliewe czy Lechu Bądkowskim. Ostatnia część to teksty o sztuce – m.in. Piotra Dziekanowskiego o unikatowym filmie dokumentacyjnym o Bytowie z 1928 r.

Grzegorz Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011, wyd. UMCS, ss. 764

Ogromny tom i unikatowy w polskim piśmiennictwie naukowym poświęconym mniejszościom. W pierwszym rozdziale autor zajął się jakże trudnymi drażliwymi kwestiami terminologii i definicji, odwołując się także do definicji używanych w prawie międzynarodowym i krajowym. W rozdziale następnym przedstawił mniejszości w poszczególnych krajach europejskich (uwzględniając terytorium byłego ZSRR) w ujęciu statystycznym. Kolejne rozdziały mają już charakter analizy prawnej – najpierw omówiony został system ochrony mniejszości w okresie międzywojennym. Następnie kształtowanie się systemu prawnej ochrony mniejszości po 1945 r. „na poziomie uniwersalnym i ponadregionalnym” (ONZ, KBWE/OBWE) oraz na poziomie regionalnym i subregionalnym (np. w UE czy WNP). Tu też jest fragment dotyczący Federalistycznej Unii Europejskich Grup Narodowościowych (FUEV). Szósty rozdział traktuje o prawach mniejszości w świetle traktatów dwustronnych. I w końcu ostatni rozdział omawia system ochrony mniejszości w prawie polskim. Książkę kończy bardzo obszerna bibliografia oraz indeks nazwisk.

„Zapiski Puckie. Pücczé Skriblënë”, 2011, nr 10, wyd. Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy, Urząd Miasta Puck, ss. 220

W kolejnym tomie puckiego rocznika wśród kilkunastu artykułów zamieszczonych w pierwszej części warto przykładowo zwrócić uwagę na teksty o średniowiecznych kramach kupieckich na rynku, o problemach związanych z kolektywizacją rolnictwa w powiecie puckim w latach 1948–1956 oraz o puckiej „Solidarności”. Oprócz tego znalazło się tu kilka szkiców biograficznych oraz kronika (m.in. wyniki wyborów samorządowych w 2010 r.).

***W hołdzie wielkiemu Kaszubie. Gerard Labuda (1916–2010)*, red. Wojciech Kiedrowski, Kartuzy 2011, Oficyna Czac, ss. 84**

Po śmierci prof. Labudy ukazała się pierwsza poświęcona jego pamięci książka. Zawiera szkic biograficzny, tekst przemówienia premiera Donalda Tuska na pogrzebie Profesora w Luzinie, podziękowania syna Adama Labudy na cmentarzu oraz kilka wcześniejszych, już publikowanych tekstów o Profesorze, autorstwa Hanny Popowskiej-Taborskiej i Jerzego Tredera, a także dwa wywiady.

Genowefa Kasprzyk, Maria Kraśnicka, *Gerard Labuda. Żeglarz na oceanie nauki*, Luzino 2011, wyd. BWM Studio, ss. 93 + 10 nlb

Książka składa się z trzech części. W pierwszej autorki dają szkic biografii Profesora Gerarda Labudy. W drugiej przedrukowano jego wcześniejszą pracę poświęconą Luzinu. A w trzeciej znalazła się kolekcja zdjęć rodzinnych oraz tych związanych z obecnością Profesora w życiu Luzina.

***Zbigniew Zielonka – pisarz, naukowiec i przyjaciel*, red. Daniel Kalinowski, Słupsk-Gdańsk 2011, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Kaszubski, ss. 367**

Jak informuje tytuł, to książka dedykowana słupskiemu literaturoznawcy i pisarzowi Zbigniewowi Zielonce. Łącznie znalazło się tu 21 tekstów różnego typu, w tym dwa teksty samego bohatera. Ponadto bibliografia prac Z. Zielonki, analizy jego twórczości literackiej, wspomnienia i refleksje przyjaciół oraz teksty naukowe są typowe dla ksiąg pamiątkowych. Całość została ciekawie zilustrowana i opatrzona notą o autorach.

***Gmina Karsin – wczoraj i dziś*, red. Józef Borzyszkowski, Gdańsk 2011, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 158**

Bogato ilustrowany tom szkiców, który jest pokłosiem seminarium z okazji 650. rocznicy przywileju lokacyjnego. Znalazły się w nim następujące teksty: *Kronikarze dziejów wsi i gminy Karsin* (J. Borzyszkowski), *Zabory w literaturze naukowej i pięknej* (C. Obracht-Prondzyński), *Boże Męki i inne zabytki Karsina i Gminy* (Aleksander Łosiński), *Szkoła w Karsinie w dwudziestolecie ostatniego przelomu wieków* (Elżbieta Brzeska) oraz *Wieś Karsin na tle Gminy w realiach III Rzeczypospolitej* (Jan Orlikowski). Jest też aneks, a w nim utwory literackie związane z Karsinem i gminą.